

BUXORO AMIRLIGIDA 1900-1910-YILLARDAGI IJTIMOY-SIYOSIY HAYOT

Sadullayev Umidjon Shokir o'g'li

Muyiddinov Begali Bahodir o'g'li

Boltayev Oxun Obid o'g'li

Osiyo Xalqaro Universiteti "Tarix va filologiya" kafedrası

Tarix fani o'qituvchilari.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14606101>

Annotatsiya. Mazkur maqola 1900–1910-yillarda Buxoro amirligidagi ijtimoiy-siyosiy, iqtisodiy va madaniy hayot haqida umumiy ma'lumot beradi. Unda jamiyatning ijtimoiy tabaqalari, ularning o'zaro munosabatlari, madaniy rivojlanish va ta'lim tizimining holati tahlil qilingan. Feodal tuzum asosidagi jamiyatda an'anaviy diniy qadriyatlar hukmron bo'lgan bo'lsa-da, jadidchilik harakati ta'sirida ta'lim va madaniyatda yangilanish jarayonlari kuzatilgan. Maqolada shuningdek, zamonaviy ta'lim tizimining shakllanishi, madaniy merosning saqlanishi va o'sha davrdagi me'morchilik san'ati ham yoritilgan.

Kalit so'zlar: Buxoro amirligi, ijtimoiy tabaqalanish, madaniyat, ta'lim, jadidchilik harakati, feodal tuzum, madrasalar, yangi usul maktablari, diniy qadriyatlar, me'morchilik.

SOCIAL AND POLITICAL LIFE IN BUKHARA EMIRATE IN 1900-1910

Abstract. This article provides general information about socio-political, economic and cultural life in Bukhara Emirate in 1900-1910. It analyzes the social classes of the society, their mutual relations, cultural development and the state of the education system. Although traditional religious values prevailed in the society based on the feudal system, the processes of education and culture renewal were observed under the influence of the Jadidism movement. The article also covers the formation of the modern education system, the preservation of cultural heritage, and the architectural art of that time.

Key words: Emirate of Bukhara, social stratification, culture, education, modernist movement, feudal system, madrasahs, new method schools, religious values, architecture.

ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКАЯ ЖИЗНЬ В БУХАРСКОМ ЭМИРАТЕ В 1900-1910 ГГ.

Аннотация. В статье представлены общие сведения об общественно-политической, экономической и культурной жизни Бухарского эмирата в 1900-1910 гг. В ней анализируются социальные классы общества, их взаимоотношения, культурное развитие и состояние системы образования. Хотя в обществе, основанном на феодальном

строе, преобладали традиционные религиозные ценности, процессы образования и обновления культуры наблюдались под влиянием движения джадидизма. Также в статье рассматривается формирование современной системы образования, сохранение культурного наследия и архитектурного искусства того времени.

Ключевые слова: *Бухарский эмират, социальное расслоение, культура, образование, модернистское движение, феодальный строй, медресе, школы нового метода, религиозные ценности, архитектура.*

1900-1910-yillarda Buxoro amirligining iqtisodiy holati agrar tusda bo'lib, asosan dehqonchilik, chorvachilik va hunarmandchilikka asoslangan edi. Biroq, bu davrda Rossiya imperiyasining protektorat sifatidagi siyosiy va iqtisodiy ta'siri sezilarli darajada kuchaygan, bu esa amirlikning iqtisodiy mustaqilligini cheklagan. Quyida iqtisodiy holatning asosiy jihatlari tahlil qilinadi: Dehqonchilik asosiy iqtisodiy faoliyat bo'lib, aholining aksariyati paxta, bug'doy, arpa va boshqa qishloq xo'jaligi mahsulotlarini yetishtirish bilan shug'ullangan. Yerlar uch asosiy guruhga bo'lingan. Xususiy yerlar (mulklar): Boy yer egalari va zodagonlarning qo'lida edi.

Davlat yerlar (amlolklar): Bevosita amirlik mulki hisoblanib, soliq evaziga ijaraga berilgan.

Vaqf yerlari: Diniy muassasalar (masjidlar, madrasalar) ixtiyorida bo'lib, ulardan tushgan daromad diniy faoliyatni ta'minlashga yo'naltirilgan. Katta yer egaligi tizimi mavjud edi, va ko'plab kambag'al dehqonlar boy yer egalari yoki davlatdan yer ijaraga olib ishlagan. Ular o'z hosilining katta qismini soliq va ijara sifatida topshirishga majbur bo'lgan. 2. Paxtachilikning rivoji va Rossiya ta'siri Rossiya imperiyasi paxtani o'z sanoati uchun muhim xomashyo sifatida ko'rib, amirlikni paxta yetishtirishga ixtisoslashtirishga undadi.

Paxta yetishtirish darajasi oshgan bo'lsa-da, bu o'z navbatida g'alla mahsulotlari yetishtirishni qisqartirdi, natijada qishloq xo'jaligi izdan chiqdi va oziq-ovqat taqchilligi yuzaga keldi. Buxoro amirligi Rossiya savdo-sotiq tarmog'iga bog'langan bo'lib, iqtisodiy jihatdan mustaqil bo'lolmadi. 3. Savdo va hunarmandchilik Ichki savdo: Asosan bozorlarda olib borilgan, aholining ehtiyojlarini qondiruvchi tovarlar (qorako'l terisi, ipak, paxta, g'alla, hunarmandchilik mahsulotlari) savdosi rivojlangan. Tashqi savdo: Buxoro orqali Rossiya, Afg'oniston, Eron va Hindiston bilan savdo aloqalari olib borilgan. Savdo yo'llari va tranzit tovarlar ustidan Rossiya nazorati kuchaygan.

Hunarmandchilik: Hunarmandlar ipakchilik, kulolchilik, zeb-ziynat buyumlari tayyorlash va temirchilik kabi sohalar bilan shug'ullangan. Biroq, sanoat rivojlanmagani bois,

hunarmandchilik an'anaviy usulda qolgandi. 4. Soliq tizimi Amirlikda soliqlar asosiy daromad manbai edi. Eng asosiy soliqlar: Zakat: Musulmon aholining daromad va mol-mulkidan olinadigan diniy soliq. Ushr: Hosildan o'ndan bir ulush olinadigan soliq.

Kishloq va bozorlardan olinadigan bojlar. Soliq yuki asosan kambag'al dehqonlar va hunarmandlar zimmasiga tushgan, bu esa ularning iqtisodiy ahvolini og'irlashtirgan. 5. Transport va kommunikatsiya Rossiya amirlikda yangi temir yo'l tarmoqlarini qurishni boshlagan. Xususan, Transkaspiy temir yo'li orqali savdo aloqalari kuchaygan. Transport infratuzilmasi deyarli rivojlanmagan bo'lib, ichki hududlarda yuk tashish ot-aravalarda yoki karvonlar orqali amalga oshirilgan. 6. Xalqning iqtisodiy ahvoli Katta yer egaligi va Rossiya ta'sirining kuchayishi tufayli qishloq aholisi og'ir iqtisodiy sharoitda yashagan.

Aholining asosiy qismi kambag'allikda bo'lib, ko'pchilik oziq-ovqat, kiyim-kechak va boshqa ehtiyojlarini qondira olmagan. Rossiya protektorati tufayli iqtisodiy resurslarning katta qismi Rossiyaga oqib ketgan. Umuman olganda, 1900-1910-yillarda Buxoro amirligi iqtisodiyoti qaramlikka asoslangan, feodal va yarim-kolonial tusda bo'lgan. Agrar soha ustun bo'lsa-da, Rossiyaning iqtisodiy siyosati amirlik iqtisodiy mustaqilligini cheklab, mahalliy aholining ijtimoiy-iqtisodiy ahvolini yanada og'irlashtirgan. 1900-1910-yillarda Buxoro amirligidagi ijtimoiy tuzilma feodal tuzum asosida shakllangan bo'lib, jamiyat qatlamlari aniq tabaqalanishga ega edi. Tabaqalanish asosiy daromad manbai, yerga egalik va siyosiy hokimiyatga ko'ra belgilangan. Quyida jamiyatning asosiy tabaqalari keltiriladi: 1. Oliy tabaqa Amir va uning oilasi: Amirlikning eng yuqori hokimiyat vakillari bo'lib, ular davlatni boshqarish va iqtisodiy resurslar ustidan nazorat qilish vakolatiga ega edi.

- Zodagonlar (beklar va amaldorlar): Davlat boshqaruvining turli darajalarida xizmat qilgan yuqori tabaqa.

- Boylar va yer egalari: Katta yer egalari bo'lib, dehqonlardan soliqlar yig'ib katta daromad olishgan.

2. Diniy tabaqa

- Ulamolar: Diniy yetakchilar shar'iy qonunlarni targ'ib qilish va hayotda ularni tatbiq etishda katta rol o'ynagan.

- Mudarrislar va talabalari: Madrasalarda ishlagan diniy ta'limot ahli.

- Imomlar va boshqa diniy amaldorlar: Diniy marosimlarni boshqaruvchi shaxslar.

3. O'rta tabaqa

- Savdogarlar: Ichki va tashqi savdo bilan shug'ullanuvchi tabaqa.

- Hunarmandlar: Kulollar, temirchilar, zargarlar kabi an'anaviy hunarmandlar.

4. Quyi tabaqa

- Dehqonlar: Jamiyatning eng katta qismini tashkil etib, iqtisodiy jihatdan qashshoq tabaqa edi.

- Chorikorlar va qullar: Uy va xo'jalik ishlarida ishlovchi xizmatkorlar.

5. Ayollar

Ayollarning ijtimoiy mavqei past bo'lib, ular asosan uy-ro'zg'or ishlari bilan shug'ullangan. Boy oilalardagi ayollar nisbatan yaxshi sharoitda yashagan bo'lsa-da, qishloq ayollari og'ir iqtisodiy sharoitda yashagan. Madaniyat va Ta'lim 900–1910-yillarda Buxoro amirligida madaniyat va ta'lim asosan islomiy an'analarga asoslangan bo'lib, diniy ta'lim va qadimiy urf-odatlar ustunlik qilgan. Shu bilan birga, jadidchilik harakati ta'sirida bu sohalarda yangilanish g'oyalari paydo bo'ldi. 1. Madaniyat- Adabiyot: She'riyat va diniy mavzular ustun edi. Bu davrda jadidlarning ta'siri ostida yangicha adabiyot shakllana boshladi.

- San'at: Musiqa, naqshinkorlik va me'morchilik rivojlangan bo'lib, ular islomiy naqshlar bilan bezatilgan.

- Din va madaniyat: Islom dini madaniyatning asosiy qismi bo'lib, xalq hayotida muhim rol o'ynagan.

2. Ta'lim

- An'anaviy ta'lim: Madrasalar diniy bilimlarni o'rgatib, shariat qonunlarini targ'ib qilgan. Dunyoqarash asosan diniy cheklovlar bilan cheklangan edi.

- Yangi usul maktablari: Jadidlar tashabbusi bilan zamonaviy fanlar va bilimlarni o'qitadigan maktablar ochila boshladi.

- Jadidchilik ta'siri: Savodsizlikni kamaytirish va zamonaviy ta'limni rivojlantirishni maqsad qilgan.

3. Bosma ishlar

Matbaa va nashrlar rivojlanmagan bo'lsa-da, jadidlar tomonidan kitoblar va gazetalar tarqatilib, zamonaviy bilimlarni targ'ib qilishga harakat qilindi.

4. Me'morchilik

Buxoroda masjid va madrasalar kabi me'moriy obidalar qurilgan. Me'morchilikda murakkab naqshlar va geometrik bezaklar qo'llanilgan. Xulosa qilib shuni aytish mumkinku 1900–1910-yillarda Buxoroda madaniyat va ta'lim asosan diniy an'analarga asoslangan bo'lsa-da, jadidchilik harakati bu sohalarda yangi g'oya va o'zgarishlarning boshlanishiga turtki berdi.

An'anaviy va zamonaviy ta'lim o'rtasidagi qarama-qarshilik ushbu davrning asosiy xususiyatlaridan biri bo'lib, keyingi yillarda islohotlar uchun zamin yaratdi.

REFERENCES

1. Obid o'g'li, B. O., & Zaynievich, O. M. (2024). BUXORO VA JUNG'OR XONLIKLARI O'RTASIDA SIYOSIY MUNOSABATLAR TARIXI.
2. Boltayev, O. (2024). QO'QON XONLIGINING XVIII ASR SO'NGI CHORAGIDA BUXORO, XIVA VA KO'CHMANCHILAR BILAN OLIB BORGAN DIPLOMATIYASI. *Modern Science and Research*, 3(10), 64-68.
3. Obid o'g'li, B. O. QO'QON XONLIGINING XVIII ASR SO'NGI CHORAGIDA BUXORO, XIVA VA KO'CHMANCHILAR BILAN OLIB BORGAN DIPLOMATIYASI.
4. Boltaev, O. (2024). BUKHARA'S CARAVAN TRADE AND ITS ROLE ON THE SILK ROAD. *Analytical Journal of Education and Development*, 4(10), 293-297.
5. Boltayev, O. (2024). XX ASR BOSHLARIDA GERMANIYA VA TURKIYA ITTIFOQINING MARKAZIY OSIYOGA TA'SIRI. *Modern Science and Research*, 3(12), 556-564.
6. Boltayev, O. (2023). A GENERAL DESCRIPTION OF THE POLITICAL AND DIPLOMATIC PROCESSES IN CENTRAL ASIA IN THE MIDDLE OF THE 18TH CENTURY. *Modern Science and Research*, 2(9), 145-149.
7. Muyiddinov, B. (2023). XII-XIII ASRLAR DAVRIDA BUXORODA ILM – FANNING RIVOJLANISHI. *SCHOLAR*, 1(28), 341–345. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10027071>
8. Muyiddinov Bekali. (2023). MO'G'ULLAR BOSQINI DAVRIDA BUXORONING AYANCHLI TAQDIRI. *TADQIQOTLAR.UZ*, 25(2), 212–215. Retrieved from <http://tadqiqotlar.uz/index.php/new/article/view/308>
9. Muyiddinov Bekali. (2023). THE ROLE OF BUKHARA AND OTHER CITIES IN THE MILITARY ART AND ARMY STRUCTURE OF KHOREZMSHAHS . ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ, 35(3), 55–58. Retrieved from <https://www.newjournal.org/index.php/01/article/view/10035>
10. Muyiddinov, B. (2024). BARTHOLD'S "СОЧИНЕНИЯ. ТОМ I. ТУРКЕСТАН В ЭПОХУ МОНГОЛЬСКОГО НАШЕСТВИЯ" THE HISTORY OF THE CREATION OF

- THE WORK. MODERN SCIENCE AND RESEARCH, 3(1), 699–702. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10552555>
11. Muyiddinov, B. (2024). THE ROLE OF MILITARY REFORMS IN THE BUKHARA KHANATE IN THE LIFE OF THE STATE UNDER THE SHAYBANIDS. MODERN SCIENCE AND RESEARCH, 3(2), 646–648. <https://doi.org/10.5281/zenodo.10668887>
12. MB Bahodir o'g'li. (2024). Military Art of Turkish Khaganate in the Early Middle Ages. *European Journal of Innovation in Nonformal Education*, 4(16), 223–227. <https://inovatus.es/index.php/ejine/article/view/2705/2586>
13. XORAZMSHOHIDLAR DAVLATI HAYOTIDA TURKON XOTUNNING O'RNI. (2024). MEDICINE, PEDAGOGY AND TECHNOLOGY: THEORY AND PRACTICE, 2(4), 463-469. <https://universalpublishings.com/index.php/mpptp/article/view/5192>
14. Muyiddinov Bekali Bahodir o'g'li. (2024). The coronation and campaigns of Alexander The Great. МЕДИЦИНА, ПЕДАГОГИКА И ТЕХНОЛОГИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА, 2(5), 400–412. <https://doi.org/10.5281/zenodo.11222912>
15. Muyiddinov Bekali. (2024). COVERAGE OF LEGAL ISSUES IN "AVESTO". МЕДИЦИНА, ПЕДАГОГИКА И ТЕХНОЛОГИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА, 2(6), 222–230. <https://doi.org/10.5281/zenodo.12191420>
16. MUYIDDINOV BEKALI, & QORYOG'DIEV Z. (2022). ABOUT THE CONQUEST OF BUKHARA BY THE KHOREZMSHAHS. *International Journal of Philosophical Studies and Social Sciences*, 2(3), 158–161. Retrieved from <https://www.ijpsss.iscience.uz/index.php/ijpsss/article/view/383>
17. Muyiddinov Bekali Bahodir o'g'li. (2024). History of State Institutions in the Kushan State, Which Founded Statehood on the Territory of Central Asia. *EUROPEAN JOURNAL OF INNOVATION IN NONFORMAL EDUCATION*, 4(9), 184–188. Retrieved from <https://inovatus.es/index.php/ejine/article/view/4070>
18. Bahodir o'g'li, M. B. (2024). Avesto is an Ancient Written Monument Containing Information About the Life of the Peoples of Central Asia. *Miasto Przyszłości*, 53, 970–975. Retrieved from <https://miastoprzyszlosci.com.pl/index.php/mp/article/view/4982>
19. Muyiddinov Bekali. (2024). SOMONIYLAR DAVLATIDA HARBIYLARGA BERILGAN E'TIBOR VA HARBIY SAN'AT. <https://doi.org/10.5281/zenodo.14209121>

20. Muyiddinov Bekali. (2024). O'ZLIKNI NAMOYON QILISHDA XALQ DOSTONLARINING AMALIY AHAMIYATI VA KITOBIIY DOSTONLARNING O'ZIGA XOSLIGI. <https://doi.org/10.5281/zenodo.14528916>
21. Ilniyazovich, S. F. (2023). RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNING TARIX FANINI O'QITISHDAGI AHAMIYATI.
22. Ilniyoz o'g'li, S. F. (2023). ETNOGRAFIK TADQIQOTLARDA QORAQALPOQ XALQINING YORITILISHI.
23. Sadullayev U. (2024). MAHALLA: UNDERSTANDING THE CONCEPT. *Medicine, Pedagogy and Technology: Theory and Practice*, 2(4), 376–385.
24. Sadullaev U. (2024). USE OF INFORMATION TECHNOLOGY IN EDUCATION. *Medicine, Pedagogy and Technology: Theory and Practice*, 2(5), 344–352.
25. Sadullaev, U. (2024). EDUCATION AND ARTIFICIAL INTELLIGENCE: A NEW ERA OF OPPORTUNITY. *Medicine, Pedagogy and Technology: Theory and Practice*, 2(6), 238–241.
26. Shokir o'g'li, S. U. (2024). Media literacy is a requirement of the modern world. *EUROPEAN JOURNAL OF INNOVATION IN NONFORMAL EDUCATION*, 4(3), 276-280.
27. Shokir o'g'li, S. U. (2024). Media literacy is a requirement of the modern world. *EUROPEAN JOURNAL OF INNOVATION IN NONFORMAL EDUCATION*, 4(3), 276-280.
28. Shokir o'g'li, S. U. (2024). The Development of Culture and Art during the Timurid Era: the Development of Architecture and its Characteristics. *EUROPEAN JOURNAL OF INNOVATION IN NONFORMAL EDUCATION*, 4(9), 133-138.
29. Shokir o'g'li, S. U. (2024). The Development of Culture and Art during the Timurid Era: the Development of Architecture and its Characteristics. *EUROPEAN JOURNAL OF INNOVATION IN NONFORMAL EDUCATION*, 4(9), 133-138.
30. Sadullayev, U. (2024). EDWARD ALLWORTH AND THE STUDY OF MODERN UZBEKS. *Modern Science and Research*, 3(2), 303-308.
31. Shokir o'g'li, S. U. (2024). MODERN SCIENCE AND RESEARCH. *MODERN SCIENCE*, 2181, 3906.
32. Sadullayev, U. (2024). ETHNOGENESIS AND ETHNIC HISTORY OF THE UZBEK PEOPLE. *Modern Science and Research*, 3(2), 355-361.

33. Shokir o'g'li, S. U. (2024). MODERN SCIENCE AND RESEARCH. MODERN SCIENCE, 2181, 3906.
34. Sadullayev, U. (2024). THE CONCEPT OF JADIDISM AND ITS ESSENCE. Modern Science and Research, 3(2), 631-636.
35. Sadullayev U. (2024). MIRZA SIROJ HAKIM AND HIS LEGACY. Modern Science and Research, 3(2), 902-910.
36. Sadullayev, U. (2024). THE NEIGHBORHOOD IS THE CRADLE OF VALUES. Modern Science and Research, 3(1), 607-613.
37. Shokir o'g'li, S. U. (2023). The History of the Creation and Formation of the Neighborhood. American Journal of Language, Literacy and Learning in STEM Education (2993-2769), 1(10), 480-485.
38. Sadullayev Umidjon Shokir O'g'li, . (2023). THE IMPORTANCE OF THE MAHALLA SYSTEM'S REFORMATIONS IN NEW UZBEKISTAN. International Journal Of History And Political Sciences, 3(10), 25-30.
39. Shokir o'gli, S. U. (2023). The Essence of State Policy on Youth in New Uzbekistan. American Journal of Language, Literacy and Learning in STEM Education (2993-2769), 1(9), 554-559.
40. Sadullayev U. (2023). THE ROLE OF THE NEIGHBORHOOD IN RAISING A SPIRITUALLY MATURE GENERATION. Modern Science and Research, 2(10), 488-493.
41. Sadullayev, U. (2023). ABOUT THE EMERGENCE OF THE CONCEPT OF NEIGHBORHOOD. Modern Science and Research, 2(12), 722-727.
42. Sadullayev Umidjon Shokir O'gli, . (2023). ELUCIDATION OF ISSUES OF THE HISTORY OF BUKHARA GUZARS IN O. A. SUKHAREVA AND HER STUDIES. International Journal Of History And Political Sciences, 3(11), 30-35. <https://doi.org/10.37547/ijhps/Volume03Issue11-07>
43. Sadullayev, U. (2023). O'zbekistonda xotin-qizlarga berilayotgan e'tibor: mahalla boshqaruvida xotin-qizlarning roli. In Oriental Conferences (Vol. 1, No. 1, pp. 551-556). OOO «SupportScience».
44. Shokir o'gli, U. S. (2023). MILLIY QADRIYATLARIMIZ ASROVCHISI. Journal of new century innovations, 35(1), 79-80.

45. Sadullayev, U. (2023). THE ROLE OF THE NEIGHBORHOOD IN THE SOCIAL DEVELOPMENT OF SOCIETY. *Modern Science and Research*, 2(10), 755–757.
46. Sadullayev, U. (2023). THE ROLE OF WOMEN IN NEIGHBORHOOD MANAGEMENT IN UZBEKISTAN. *Modern Science and Research*, 2(9), 132-135.
47. Gadayeva, M., Toshpo`latova S., & Sadullayev, U. (2024). TARIX FANLARINI O`QITISHDA MUZEYLARNING O`RNI. *Modern Science and Research*, 3(12), 994–1003. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/58747>
48. Sadullaev, U. (2024). EDUCATION AND ARTIFICIAL INTELLIGENCE: A NEW ERA OF OPPORTUNITY. *Medicine, Pedagogy and Technology: Theory and Practice*, 2(6), 238–241. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/mpttp/article/view/41188>
49. Toshpo`latova S., Gadayeva, M., & Sadullayev, U. (2024). SHARQ ALLOMALARINING DIDAKTIK QARASHLARI. *Modern Science and Research*, 3(12), 985–993. Retrieved from <https://inlibrary.uz/index.php/science-research/article/view/58746>